

הראי"ה קוק והרב חזקיהו יוסף מישקובסקי

הגאון רבי חזקיהו יוסף ממשקובסקי זצ"ל

תולדותיו

וקשריו עם מרן הגאון רבי אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל

לתגובות והערות

עמיחי כנרתי esa@etrog.net.il

תוכן הענינים

4	הקדמה
	תולדות חיים
5	מרן הראי"ה
	הגרי"ח מישקובסקי
	צעירותו
7	רבנות בפולין ועסקי הציבור
	ארץ ישראל: משימות הצלה ועזרה
	צאצאיו
13	הקשרים עם מרן הראי"ה
14	מכתב תודה מהגר"י למרן הראי"ה
	מכתב תודה מהגר"י לרבני א"י על ברכותיהם
16	אליו לרגל התמנותו לרב בקריניק
16	הכרתו והוקרתו לרבינו
	מכתב מחאה נמרצת של הגר"י על כבודו של
17	מרן הראי"ה
	מכתב הגר"י מישקובסקי לידידו הגרי"מ
20	חרל"פ אודות הגר"ש שקופ זצ"ל
	מכתב בקשה למרן הראי"ה עבור חתנו הרב
23	לפין זצ"ל
	מכתב תמיכה בגרי"מ חרל"פ למשרת הרבנות
24	הראשית
	נספח א': דמות בלתי נשכחת" (ר' דוד זריצקי
26	ז"ל)
	נספח ב': מכתב ראש ישיבת זכרון יעקב לרמ"צ
29	נריה זצ"ל
	תמונות

הקדמה

בס"ד בשנים האחרונות זכינו להוציא לאור מספר חוברות על הקשרים של גדולי ישראל עם מרן הראי"ה זצ"ל¹, וכעת בס"ד נוספת לכך חוברת על הג"ר חזקיהו יוסף מישקובסקי זצ"ל, רבה של העיר קריניק ומי שהיה 'יד ימינו' של רשכבה"ג הג"ר חיים עוזר גרודז'ינסקי זצ"ל בעל האחיעזר², לרגל שבעים שנה לפטירתו.

קורות חייו של הג"ר חזקיהו יוסף חובקים עולמות ויבשות, פרשיות שונות ועניינים מגוונים. עדיין לא סופר במפורט צדיק מה פעל. אף במאמר קצר זה לא ניתן הדבר, לצערנו הרב, מחמת קוצר דעתו וזמנו של הכותב. יבואו טובים וישלימו. ומ"מ יש כאן דברים חשובים על דמותו, כראשי פרקים ומראה מקום, ובעיקר יש כאן דברים חשובים על יחסו למרן הראי"ה קוק זצ"ל, ענין שאינו ידוע לרוב הציבור.

וכאן המקום להודות לכל מי שסייעו, הן במסירת חומר והן בציון מקורות, ועוד, יבואו על הברכה, וצויינו איש במקומו. איני מיורשי ואספני הכתבים, ואף לא מחוקרי הגנוזים, ודעת לנבון נקל שאלמלא נהגו בי עין יפה במסירת כתבים לא היינו זוכים לחוברת זו ולקודמיה.

וזאת למודעי שחלק ניכר מההדגשות בתוך המכתבים אינו במקור, וסומן לצורך ההדגשה הנצרכת בחוברת זו.

ויהי רצון שיגדל כבוד התורה ותלמידי החכמים בישראל, וירבה השלום בין החכמים המרבים שלום בעולם.

עמיחי כנרתי

איתמר

ב' אדר תשע"ז

1 לפי סדר הוצאתם לאור: עם הגרא"ז מלצר, הגרש"ז אויערבך, הגרצ"פ פרנק, הגר"ע גרודז'ינסקי, הגר"ר בנגיס והגרא"ד כהנא שפירא, זצ"ל. [ואציין שבזמנו שאלתי את מו"ר הג"ר שמחה הכהן קוק שליט"א, רבה של רחובות, אם יוכל לתת "הסכמה" לחוברות, וענה בחום שדבר כזה גדול וחשוב א"צ כלל "הסכמה"].

2 ראה הספד נכבד ומרומם של הגר"ח"י על רבו הגאון הנ"ל, בשם "הקברניט". נדפס במאסף "בית מדרש", י"ל ע"י ישיבת גאוני ולו"ץ לזכר הגאון רשכבה"ג הגר"ח"ע זצ"ל (ת"א שנת תש"א), עמ' רעב-רפח. [תודה לידידי הרב אוריאל בנר על ציון המקור].

תולדות חיים

מרן הגאון הצדיק רבי אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל

מרא דירושלים וארץ ישראל

רבי אברהם-יצחק הכהן קוק נולד בט"ז באלול תרכ"ה בעיר גרייבה בלטביה (קורלנד). בעודנו פעוט נתפרסם כילד-פלאים בשלוש אלה: כשרון, שקידה וזהירות. מגיל צעיר כבר נראו בו ניצוצות של קדושה בזהירותו היתרה מנדנד של שמץ חטא. למד זמן מה בחדר, אחר כך אצל אביו, הרב ר' שלמה-זלמן, ובהיותו בן תשע התחיל ללמוד בפני עצמו, יחד עם חובשי בית המדרש בעירו. דרך לימודם - החריפות והפלפול, והנער הושפע מהם, עד אשר התוודע לגאון ר' ראובן מדווינסקי, שקרב וחיבב מאד את העילוי הצעיר, והוא הורה לו דרך הלימוד של השכל הישר, מבלי להסתבך בפלפולים יתרים. מאז היתה רוח אחרת את הנער בדרך לימוד. הבקיות והישרות - לכך הקדיש מעכשיו את זמנו ואת כשרונותיו.

בבן חמש עשרה נסע לעיר לוצין והתיידד בקרבה יתרה עם הגאון ר' אליעזר דון יחייא. התמדתו בלימוד ויראת השמים שלו הפליאו את כל יושבי העיר. משם נסע לסמרגון, שהיתה אז מרכז של תורה, ומשם - לוולוז'ין, מקום שם הסתופפו אז רבים מאלה שנתפרסמו אחר כך לגדולי ישראל. ר' אברהם-יצחק הוכר תיכף גם מהנצי"ב וגם מבעלי התריסין שבישיבה כאחד מיחידי הסגולה בתורתו ובצדקתו. שמונה עשרה שעות ביממה היה לומד בוולוז'ין ויום-יום היה עובר על ששים דפי גמרא מתוך עיון רב. נועם שיחותיו, תשובותיו החריפות והקולעות, "מיניה וביה", מידותיו המוסריות והליכותיו הנימוסיות, עשוהו למרכז ההתענינות בוולוז'ין הישיבה.

בעודו בוולוז'ין בא בקשר הנשואין עם בת הגאון האדר"ת (ר' אליהו דוד רבינוביץ-תאומים), רב דפוניבו' (אחר כך במיר ובירושלים), ועבר לגור בבית חותנו, והוסיף ללמוד בקדושה ובטהרה. כשלאחר שנים מועטות נפטרה אשתו הראשונה, נשא הראי"ה את בת דודתה לאשה, בתו של הגרצ"י רבינוביץ-תאומים. בתרמ"ח הוציא קובץ תורני "עיטור סופרים", שהשתתפו בו כמה גאונים.

על פי השפעת ה"חפץ חיים" הסכים לקבל משרת הרבנות בעיר זוימל. אחרי שנים מספר, בשנת תרנ"ה, נתקבל לרב בעיר בויסק. שם נתפרסם לא בלבד כגאון וצדיק, אלא אף כהוגה דעות. בשורת מאמרי-מחשבה פרסם את דעותיו והגיונותיו העמוקים.

אהבתו העזה לארץ ישראל היתה כאש בוערת בלבבו עוד משחר טל ילדותו, ובשנת תרס"ד באה אהבתו להתגשמות - קהילת יפו הזמינה אותו לרב. ברצון רב קיבל את ההזמנה. הבי"ד בירושלים בראשותו של הגאון ר' שמואל סלנט פרסמו מכתב לכל המושבות כי מעכשיו יתנהלו "כל עניני הדת והיהדות על פי הרב רא"י" ו"כל בית ישראל יסמכו עליו, על פיו יצאו ועל פיו יבואו".

בתרע"ד נסע לחו"ל במחשבה להשתתף בכנסיה הראשונה של "אגודת ישראל", שהוזמן אליה, אך בעודו בדרך, בברלין, פרצה המלחמה העולמית הראשונה. השתדליותיו לחזור לארץ ישראל לא עשו פרי, והוא נשאר בסט-גלן בשוויץ. כעבור שנה ומחצה הוזמן לכהן כרב בקהילת "מחזיקי הדת" בלונדון. שם, בלונדון, פיתח עבודה ציבורית רחבה ומסועפת לטובת יהודי אירופה וארץ-ישראל. השפעה רבה הייתה לו גם על הממשלה האנגלית לטובת הצהרת בלפור הידועה.

בתרע"ט שלחו לו ללונדון רבני ירושלים וממוני הכוללים וגבאי המוסדות הציבוריים בקשה לקבל את משרת הרבנות הראשית בירושלים. בני יפו צעקו מרה על ש"גוזלים" מהם את רבם ומורם, אך ידם של בני ירושלים היתה על העליונה.

בירושלים הגיעה עבודתו הציבורית, התורנית והספרותית לממדים עצומים. בין השאר יסד את ישיבת "מרכז הרב", סידר את יסוד הרבנות הראשית לארץ ישראל, ונבחר לרב ראשי לארץ ישראל. פירסם מאמרים, חוברות וספרים בהלכה ובאגדה ובמחשבה.

אחרי שש עשרה שנות רבנות בירושלים, ב-ג' אלול תרצ"ה, נתבקש לישיבה של מעלה.

(ע"פ הספר "אישים ושיטות" לגרש"י זווין זצ"ל)

הגאון הצדיק רבי חזקיהו יוסף מישקובסקי זצ"ל

הג"ר חזקיהו יוסף מישקובסקי זצ"ל (תרמ"ד-תש"ז), רב ואב"ד קריניק, היה מרבני פולין-ליטא, סגן יושב ראש "אגודת הרבנים", נשיא איחוד הרבנים פליטי פולין, מראשי ועד ההצלה ומראשי ועד הישיבות בפולין ובארץ ישראל.

צעירותו

הרב חזקיהו יוסף נולד (תרמ"ד) לאביו הגאון הצדיק רבי חיים לייב מישקובסקי¹, אב"ד סטויסק (ר' חיים לייב סטויסקער), ולאמו מרת גיטלה. בגיל שנתיים התייתם מאמו, ובשנת תרנ"ח, בהיותו בן ארבע עשרה, התייתם מאביו. הוא למד בישיבות פולין וליטא: לומז'ה, טלז, נובהרדוק וראדין. בשנת תרס"ב הוציא את ספרו של אביו "פני האריה החי", וכתב שם הקדמה חשובה. באותה שנה נישא למרת חנה, בתו הבכורה של הגה"צ רבי יצחק בלאזר זצ"ל, מגאוני הדור, מגדולי תלמידי רבי ישראל סלנטר זצ"ל ומראשי "תנועת המוסר"². היא נפטרה בדמי ימיה³ (שבט תרע"ג), ואח"כ נשא הגר"י⁴ את אחותה, מרת ברינא.

1 תקצו-תרנח. הג"ר חיים אריה לייב מישקובסקי זצ"ל, מלבד גדלותו בתורה נודע גם בצידקותו הרבה. ספרו "פני האריה החי" כולל שני חלקים: "משען לחם" בעניני הלכה, ו"משען מים" בעניני אגדה, וכן כולל קורות חייו ודרכו בקודש של הגה"צ המחבר. הספר הנ"ל יצא לאור (ורשא תרס"ב) ע"י בנו הגר"י זצ"ל, ובעריכת והערות הג"ר יהודה ליב הוטנר זצ"ל [אביו של הרב יהושע הוטנר ז"ל וחמיו של רבינו הרצי"ה קוק זצ"ל], בנו של הג"ר יוסף זונדל הוטנר זצ"ל שהיה גיסו של הגר"א מישקובסקי זצ"ל.

2 הגה"צ רבי יצחק בלאזר זצ"ל (תקצ"ז-תרס"ז), תלמידו המובהק של הגר"י סלנטר, ומגאוני וצדיקי הדור. ראש הכולל בקובנה, רבה של פטרבורג שברוסיה, ובסוף ימיו בארץ ישראל. מחבר הספר "פרי יצחק" בהלכה, וכן ספר "אור ישראל" שבו סיכם את עיקרי תורת רבו הגרי"ס. על אישיותו, על דרכו ומעשיו ראה בספר "תנועת המוסר" לרב דב כ"ץ, ח"ב. על יחסי ההערכה בינו לבין מרן הראי"ה, ראה ב"הכי איתמר", הוצאת ישיבת איתמר, ח"א, מאמר "יחס מרן הראי"ה קוק זצ"ל לתנועת המוסר", עמ' 139-140. יצויין שהגר"י מישקובסקי זצ"ל כתב מאמר נפלא: "מרן הגה"צ רבי יצחק בלאזר זצ"ל - יומו האחרון" (נדפס בקובץ "הנאמן", ת"א תש"ה, חוברת ה' עמ' 13-14), בו הוא מספר את סדר פרידתו של חמיו הגרי"ב מהאי עלמא.

בשנת תרס"ד, הצטרף לחותנו ועלה עמו לארץ ישראל. הם השתקעו בירושלים, והרב מישקובסקי נכנס ללמוד בישיבת עץ חיים, למשך תשע שנים⁵. לאחר פטירת חותנו, בשנת תרס"ז, התמנה לממלא מקומו בהנהלת הוועד הכללי וכולל וילנה. בשנת תרע"ג הוציא לאור את ספרו של חותנו "פרי יצחק" (חלק ב'), כתב הקדמה לספר, והוסיף לו "קונטרס אחרון" (כחמישה עשר עמודים) ובו חידושי תורה משלו.

רבנות בפולין ועסקי הציבור

בשנת תרע"ג, כשעמד על הפרק עניין מינוי רב בירושלים, נשלח הרב מישקובסקי להיפגש עם גדולי הרבנים בפולין ובליטא כדי לבחון את מועמדותם. אולם בינתיים פרצה מלחמת העולם הראשונה ונבצר ממנו לשוב ארצה⁷. הוא השתקע מחדש בפולין והתמנה כאב"ד בעיר ז'אלודוק שבפולין, בה כיהן אביו כרב, ולאחר מכן עבר לשמש כרב בעיר ורנובה. בשנת תרפ"ב התמנה כאב"ד בעיר קריניק (מחוז ביאליסטוק), במקום הגאון רבי זלמן סנדר כהנא שפירא זצ"ל⁸ שעלה לארץ ישראל והתיישב בירושלים. הוא כיהן כרב בעיר זו במשך שמונה עשרה שנה, עד שנת ת"ש, אז נאלץ להימלט לוויילנה בשל הכיבוש הנאצי.

בשנות רבנותו היה פעיל מרכזי בהנהגה הציבורית היהודית. היה סגן יושב ראש "אגודת הרבנים", שאיגדה מאות רבנים בפולין וברוסיה. השתתף באסיפות רבנים שעסקו בחיזוק הדת והחינוך והיה מראשי הדוברים והפעילים.

3 בהקדמה לפרי יצחק ח"ב כתב הגר"י: "מצבת זכרון עולמים וציון לנפש יקרה זכה וטהורה, אשת נעורי המצוינת במידותיה, מרת חנה איטא ע"ה, בתו הבכירה והחביבה של מרן המחבר זצ"ל, אשר נקטפה בימי עלומיה" וכו'.

4 לאחר פטירת חותנו.

5 שם גם פגש את הגר"מ חרל"פ זצ"ל, והיו לחברותא ולידידי נפש במשך השנים.

6 בהספד ב"הפרדס" (צוין בהערה לקמן) כתבו: "בכל טרדותיו עסק בתורה, כתב ספרים בהלכה, אגדה ומוסר, אך אבדו בגולה. נתפרסמו ממנו רק הוספות לספר "פרי יצחק" של חותנו".

7 לפי גירסה אחרת, הגר"י יצא לחו"ל כשנקרא למלא את מקום אביו ברבנות סטאוויסק.

8 מגאוני ישראל שבדור, אביו של הגרא"ד זצ"ל בעל הדבר אברהם. הגר"ס עבר לקריניק עם קבוצת תלמידים מיישיבתו הקודמת, ישיבת מאלטש. קודמו ברבנות קריניק היה הג"ר ברוך לאווסקי זצ"ל, בעל המנחת ברוך.

היה מקורבם של החפץ חיים ורבי חיים עוזר גרודז'ינסקי⁹ ושימש כשלוחם בעניינים רבים שעלו על הפרק¹⁰. בשנת תרפ"ד היה ממייסדי "ועד הישיבות" בפולין ובלויטא, שבראשו עמדו השניים.

עם פרוץ מלחמת העולם השנייה עבר עם משפחתו לוויילנה, שהייתה תחת שלטון עצמאי. הוא התמנה לנשיא איחוד הרבנים פליטי פולין, ובתפקידו עסק בפעולות עזרה והצלה לאלפי הפליטים שהגיעו לוויילנה, בהם ראשי ישיבות ומאות בני ישיבות. שימש יד ימינו של רבי חיים עוזר גרודז'ינסקי שהנהיג את פעולות ההצלה בלויטא¹¹.

ארץ ישראל: משימות הצלה ועזרה

בניסן תש"א הצליח לצאת עם חלק ממשפחתו מוויילנה ולהגיע לארץ ישראל¹². בכך ניצל בחסדי השם מהשואה האיומה¹³.

9 את מידת קירבתו לגדולי ישראל אלה ניתן לראות גם מהעובדה שבהלווית רבן של ישראל החפץ חיים וצוק"ל (כ"ד אלול תרצ"ג) הספידוהו מלבד בני משפחתו, רק רבי ירוחם ליבוביץ זצ"ל משיבת מיר ומגדולי בעלי המוסר, והגר"ח מיישקובסקי זצ"ל מחמת "היותו איש אמונם ויד ימינם של גדולי אותו הדור" ("יחיד ודורו" על הרב מרדכי צוקרמן, עמ' 97). כנראה שהגר"ח הוגדר כ"נציגו" של הגר"ח זצ"ל, שעקב מצב בריאותו לא היה יכול להגיע להלוויה.

10 הגר"ח נחשב כ"יד ימינו" המובהק של מרן הגר"ח זצ"ל, אשר סמך על חכמתו ונאמנותו ושלחו לשליחויות ציבוריות שונות. [כ"יד ימינו" של הגר"ח זצ"ל לפעולות ציבוריות נחשבו גם הגר"ח מאיר קרליץ זצ"ל, הגר"ח שמואל גריינמן זצ"ל (אחיו וגיסו של החזו"א), ועוד]. נציין שגם בשעת פטירתו של הגר"ח זצ"ל מהאי עלמא עמדו שלושה ליד מיטתו: הגר"ח זצ"ל, הגר"ח מיישקובסקי, ובנו ר' דוד מיישקובסקי (ספר "רבן של ישראל" לר"א סורסקי, עמ' קסג).

11 למקצת מפעולותיו של הגר"ח זצ"ל, ראה במאמרו "בדרכי הנדורים של בני הישיבות", בית יעקב 89, עמ' 4-5.

12 ברכבת האחרונה שיצאה באישור מוויילנה, עד איסטנבול שבטורקיה, ומשם בספינה לא"י.

13 הגר"ח זצ"ל פנה בכסלו תש"ה (עוד לפני תום המלחמה והשואה) לגדולי תורה בהצעה להכרות שבעה ימי אבל לאומי וקביעת יום צום ואבל לדורות לזכר האסון הנורא, במטרה: "לעורר את כל היישוב על כל זרמיו ושדרותיו, ועימו את שרידי הגולה מעבר לים, להשתתף באבל האומה על עם ה' ובית ישראל כי נפלו בחרב. לעורר רחמי אבינו שבשמים, על שארית פליטת עמו, המפרפרת בין ציפורני משחית עולם, ומוצאת יום להורג, שומר ישראל שמור שארית ישראל, ויאמר למשחית הרף!" [נעיין תשובתו של הגר"ח זצ"ל אליו בנידון זה, נדפס בשו"ת "היכל יצחק" או"ח סי' סא].

בארץ התמסר לייסוד "ועד הישיבות" הארץ-ישראלי, יחד עם הגאונים הרב הראשי לישראל הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, הרב מאיר קרליץ והרב זלמן טורוצקין, זצ"ל. כשנפתח הפתח לפעול להצלת שארית הפליטה, התגייס למשימה זו. הוא נבחר כחבר ועד ההצלה שפעל מטעם הסוכנות היהודית, וכמו כן קיבל סיוע מוועד ההצלה האמריקאי ומארגון הג'וינט. הוא ריכז אלפי כתובות של פליטים יהודים ברוסיה שהיו בחוסר כל, ודאג לשלוח אליהם חבילות מזון, בגדים, תרופות ותשמישי קדושה¹⁴.

לאחר המלחמה נסע למחנות העקורים במדינות אירופה השונות, וסייע רבות לניצולים. הוא גם פעל יחד עם הרב הראשי הגרי"א הרצוג והרב זאב גולד להוצאת ילדים יהודים מן המנזרים, שם הוחבאו בתקופת המלחמה¹⁵.

14 על מפעל חשוב זה, ראה במאמר הנ"ל "בדרכי הנדודים של בני הישיבות", וכן בדברי הרב דוד זריצקי, הובאו בחוברתנו לקמן.

15 על מסע חשוב זה של הגרי"א והגר"ח לאירופה מיד לאחר השואה (בשנת תש"ו, למשך יותר מחצי שנה) למען שארית הפליטה, יצאה לאור בירושלים טבת תש"ז חוברת בשם "מסע ההצלה (שבט תש"ו – תשרי תש"ז)", 80 עמ', ר"ל ע"י ר' ש"ז שרגאי ז"ל. אמנם נראה שלא סופר הענין בשלמותו. קיימת גם עבודה אקדמית "מסע ההצלה של הרב הראשי לישראל – הרב ד"ר יצחק הרצוג", מאת בנימין עמירם (תודה לרב חיים לנגזם נ"י על הפרטים).

ר' שמואל עמנואל ז"ל בספרו "קמנו ונתעודד" (שעלבים, תשס"ח, עמ' 79) העיר: "דומני שמסע ההצלה של הרב הרצוג והרב מישקובסקי לא ידוע מספיק. חשוב שילמדו בבתי הספר על המסע הארוך והמתיש הזה של שני גדולי ישראל למען חיזוק ועידוד רבבות יהודים אומללים במחנות העקורים ובמקומות אחרים ברחבי אירופה".

מעט מזער ניתן לראות בספר "בסתר רעם", לרבנית אסתר פרבשטיין, מוסד הרב קוק, עמ' 508-509: "דמות בולטת בין הרבנים שהגיעו מארץ ישראל היה הרב חזקיהו יוסף מישקובסקי, אף הוא משרידי רבני ליטא, ממקורביו של ר' חיים עוזר גרודזנסקי, וראש ועד הרבנים פליטי פולין שנמלטו לוויילנה בת"ש. מאז הגיעו לארץ ישראל עמד הרב מישקובסקי, יחד עם הרב הרצוג, בראש השלוחה הארצישראלית של ועד ההצלה בארה"ב, וכן אירגן מפעל הצלה של חבילות לגולים היהודיים בברית המועצות. עם השחרור ראה עצמו כאחד מהם ועשה ימים ולילות למען העזרה לניצולים. עדים אחדים תארו כי שיבתם לאורח חייהם הקודם היתה כתוצאה מהמפגש עמו. (למשל, הרב ז' רוטשטיין, אז בחור כבן עשרים, שהגיע מבוכנוואלד לאנגלברג, ושם שהה עם קבוצת נערים בחסות בית הבראה נוצרי. "כשבא הרב מישקובסקי לבקרנו באנגלברג, בקשנו ממנו למסור לנו שיעור גמרא, הוא הביט בנו, בכה ובכה, וכך מסר את השיעור. את הפגישה עימו לא יכולנו לשכוח"). "ליבו פקע מהצער שחזה בעיניו במחנות. כשהיה מדבר על עבודת ההצלה, היו עיניו תמיד רטובות", כתב עליו ניידיץ, היועץ האמריקני במחנות העקורים. "הוא עבר על פני כל אירופה כשבידו חבילות חבילות של רחמים. חילק

כשבועיים לפני ראש השנה תש"ז שב ארצה מהמסע הנ"ל, כשבתוכניתו לנסוע לאחר החג לקפריסין כדי לעודד את ניצולי השואה שהוגלו לשם על ידי הבריטים. אולם העומס הנפשי והפיזי הכריע אותו, ולמחרת ראש השנה (בשבת קודש) לקה בליבו ונפטר. נקבר בבית הקברות בהר הזיתים, בסמוך לקבר חותנו רבי יצחק בלאזר.¹⁶

על שמו הוקמה ישיבת "כנסת חזקיהו", שבתחילה משנת תש"ח פעלה בזכרון יעקב, וכעבור זמן בשנת תשט"ו עברה לכפר חסידים.¹⁷

על מעלת אישיותו ופעולותיו, כתבו במספר ספרים וקבצים דברים חשובים ומרוממים.¹⁸

צרורות של תנחומין ודברי נחמה... ידע את הדרך להגיע אליהם מבלי לנגוע בפצעים אנושים. בכל מקום בואו הוא הביא את האהבה. היא נשתרשה בלבב אלפים, הצמיחה אהבה יהודית אמיתי, והרי היא קיימת בלב אלה אשר פגשו אותו שם.

לאחרונה נדפסו ("המעין", ניסן תשס"ח) זכרונות ד"ר מרדכי ברויאר ז"ל מפעילותו בחו"ל לאחר השואה, ושם בתוך דבריו: "השבוע בפריס עבר בריצות, בהתרועצויות, בשיחות ובישיבות. מינץ היה בפריס וגם הרב חזקיהו מיישקובסקי, שעשה ימים ולילות למען החזרת ילדים מבתים ומוסדות נוצריים, שם הפקידו אותם הוריהם לפני שילוחם 'למזרח'. ביקרתי אצלו במלון, והשתאיתי למראה תלמיד חכם זקן השוכב חולה במיטה ועוסק כל רגע במטרה הקדושה שלמענה יצא לאירופה. חשבתי: האם יהיה לי הכוח והמרץ לעבוד ככה למען המטרה לשמה יצאתי מן הארץ?".

16 ב"הפרדס" (צויין לעיל) הביאו מהספד בנו הג"ר אליהו על אביו, שציין "כי בני המשפחה מוצאים ביגונם הגדול טיפה של נחמה בזכות שנתגלגלה לאביהם לבא לקבר ישראל על הר הזיתים בירושלים עידה"ק". גם חזרתו לא"י מעט לפני פטירתו משמעותית לענן זה, מפני ש"אינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו לאחר מיתתו", ראה כתובות קיא, ירושלמי שם פי"ב ה"ג, שם כלאים פ"ט ה"ג וב"ר צו, ה.

17 מצורף כאן בנספח מכתב מראש הישיבה לרמ"צ נריה זצ"ל.

18 יעויין, לדוגמא, בהספדו של הגר"י סרנא זצ"ל עליו (ספר "אחר האסף" עמ' תרלח-תרלט), בהספדו של הגר"ז סורוצקין זצ"ל עליו (ספר "הדעה והדיבור" ח"ג עמ' ריז-רכד), במאמר הערכה בזמן פטירתו בקובץ "הפרדס" (שנה כא, עמ' 5-7, נכתב כנראה ע"י העורך הגר"ש עלברג), ומאמר הערכה בקובץ "תבונה" (י"ל ע"י הרב ישראל זיסל דבורץ) ח"ז שנת תש"ז עמ' יא-יב [שני המאמרים הנ"ל מכילים גם את פירוט קורות חייו].

ולאחרונה: בספר "יובל היא - חמישים ליסוד הישיבה", ישיבת כנסת חזקיהו - כפר חסידים (הוצאת הישיבה, תשנ"ט, כתב וערך: הרב משה לוי), ובו מאמר הערכה של הרב דוד

צאצאיו

מאשתו הראשונה מרת חנה נולדו:

בתו טובה, אשת חתנו הג"ר יהושע דוב לפין, ר"מ בישיבת תל אביב¹⁹.
 בנו ר' חיים אריה מישקובסקי, בעלה של המשוררת המפורסמת 'זלדה'.
 ר' אברהם ז"ל (נהרג בשואה).
 שרה, אשת הג"ר יצחק לוין, רבה של העירה מוטלה (נהרגו בשואה).

מאשתו השנייה מרת בריינה נולדו:

בנו הג"ר אליהו אליעזר מישקובסקי, שהיה ראש ישיבת כנסת חזקיהו ורבו של כפר חסידים²⁰.
 בנו ר' דוד מישקובסקי, שהיה מנהל הישיבה במשך שנים רבות, מהקמתה עד לפטירתו בשנת תשס"ו.
 בנו ר' שלמה מישקובסקי מחיפה.
 בתו חנה, אשת הג"ר נח שימענוביץ זצ"ל, מייסד וראש ישיבת כנסת חזקיהו בזכרון יעקב. לאחר פטירת בעלה בדמי ימיו, נישאה בשנית לרב שמואל דוד ורשבצ'יק, מראשי ישיבת כנסת חזקיהו.

* * *

מישקובסקי על אביו, וגם בספר "מפיהם" של רבותינו - אוסף ראיונות שנערכו עם גדולי ישראל (בני ברק, תשס"ח) נאספו שני מאמרים על הגר"ח: "הרב מקריניק" (עמ' 93-112) - ראיון עם בניו הג"ר אליהו והרב דוד על אביהם, ו"הצלת בני הישיבות" (עמ' 447-454) - ראיון עם הגר"ח על עצמו על הענין הנ"ל.

19 חתניהם: הגר"מ חדש זצ"ל ראש ישיבת אור אלחנן, הרב משה גנץ שליט"א מבכירי הרמ"ם בישיבת שעלבים, הרב אברומוביץ זצ"ל רב רמת יצחק וד"ר נחום אריאלי ז"ל.
 20 תרע"ז-תשמ"א. מגדולי ראשי הישיבות, ומח"ס "משנת אליהו" (שיעורים למדניים על מספר מסכתות).

יצויין שבזמנו חלק מלומדי ישיבת "זכרון יעקב" - 'כפר חסידים' היו בוגרי ישיבות תיכוניות, ודמותו ושיעוריו של הג"ר אליהו זצ"ל, עם דמותו של המשגיח רבי אליהו לופיאן זצ"ל, ליוותה אותם גם בהמשך דרכם בישיבת "מרכז הרב" ודומיה. ביניהם היו הרב עוזי קלכהיים זצ"ל, הרב יעקב פילבר שליט"א, חמי הרב מאיר האיתן (הייטנר) זצ"ל, ויבלחט"א מו"ר הרב מרדכי שטרנברג שליט"א, הרב יעזר אריאל שליט"א, ועוד.

הקשרים עם מרן הראי"ה

כאמור לעיל, באותם שנים תרס"ד-תרע"ג בהם היה הגר"ח מישקובסקי בארץ ישראל, היה לו הגרי"מ חרל"פ זצ"ל לידיד נפש וחברותא. שנים אלו היו גם שנות היכרותו הראשונה של הגרי"מ עם מורו ורבו המובהק, מרן הראי"ה. מסתבר שהדבר השפיע עמוקות גם על ידידו הגר"ח, כפי שניתן לראות באגרות ובמכתבים הבאים.

גם בסוף חיי הגר"ח, בהם שימש כיד ימינו של נשיא ישראל הגר"ח זצ"ל, הרי סביבה זו היתה בהערכה רבה עם מרן הראי"ה, כמפורט באריכות בחוברת "הראי"ה והגר"ח"ע²¹. אין ספק שמה שמצוי בידינו הוא רק חלק מדבר גדול יותר²², לאור העובדה שרבות מאגרות הראי"ה ומהאגרות שנשלחו לראי"ה עדיין לא נדפסו²³, ומ"מ יש בהם כדי להעיד על הכלל.

* * *

21 ושם צויין על החזון איש שהיה מקורב מאד בוילנא למרן הגר"ח זצ"ל, ומסתבר שיחסי הכבוד וההוקרה בינו לראי"ה השפיעו גם על מקורבו החזו"א. ראה באגרות לראי"ה ש"י-שי"א שאלות החזון איש אל הראי"ה בבואו לארץ (בפתיחתם: "הוד כבוד מרן שליט"א!"), ובשו"ת משפט כהן סי' נ"ג-נ"ד נדפסו תשובות הראי"ה אליו. וראה בספר בשדה הראי"ה עמ' 233-248 פרק "ראייה וחזון" - "על חילופי מכתבי הלכה ויחסי כבוד תורה, בין מרן הגר"ח זצ"ל, לבין מרן הגר"ח זצ"ל".

22 כמובא בהמשך אנו יודעים לפחות על קיומם של שתי אגרות נוספות שאינן בידנו: איגרת הראי"ה לגר"ח לרגל מינויו כרבה של קרייניק, ואיגרת הגר"ח לראי"ה להציע את מינוי הגר"ח שקופ זצ"ל לראשות ישיבת מרכז הרב.

23 בעז"ה אמור לצאת לאור מחדש בזמן הקרוב חלק אגרות הראי"ה חלק ד'. מה שאומר שבדרך "הטבע" יקח עוד זמן רב עד צאתם לאור של החלקים האחרים, החשובים ביותר, מהשנים תרפ"ה-תרצ"ה.

מכתב תודה מהגרח"י למרן הראי"ה על ברכותיו לרגל התמנותו לרב בקריניק

ב"ה כ"ח אייר תרפ"ב

להארו אשר בלבנון, תפארת ארץ הצבי, נור ועטרה, הרב הגאון הגדול, נודע ביהודה, ובישראל גדול שמו, אוצר כל יקר וסגולה, אבן פינה בציון המצוינת, הכהן הגדול מאחיו, מרן אברהם יצחק הכהן קוק הי"ו, ראש הרבנים ונשיא קרתא קדישא וארעא קדישא.

אחדשת"ה בכל רחשי הכבוד ואותות יקר.

שבוע זאת האיר נגד עיני יקרת מכתבו הטהור מיום כ"ט לחודש העבר²⁴, ותוכנו רצוף אהבה כבוד ויקר, ברכה מקודש ברכות כהן גדול, נשיא ארץ הקודש, השלוחות אלי הצעיר בחכמה ודעת, לחילוף משמרתי, יום עלותי על כסא הרבנות פה.

מה מאד ערבים וחביבים עלי נועם ברכותיו הטהורות אשר בהם אתכבד לפני קהל עדתי, ומקרב ולב הנני מביע בזה את תודתי לרום כתר"ה גאון ישראל ותפארתו על ברכותיו השלוחות מקודש, וברכתי, ברכת הדיוט, אשיב לחיק מברכי, יתברך מה' הטוב השוכן בציון ובוחר בירושלים, בשפע ברכה מציון, יפוצו מעינותיו הטהורות, היוצאות מקדה"ק להשקות העדרים, מבאר מים חיים, טהורים וזכים, ויאציל מאורו המבהיק והבהיר להאיר גם חשכת הגולה, לקיים האמור, כי מציון תצא תורה ודבר ד' מירושלים, וישפות לו ד' רוב שלום, שלום מרחוק ומקרב, יגדל שמו ותרבה השפעתו על כל שדרות עמנו יושבי ארה"ק, והיה שמו לברכה בקרב הארץ.

ואני תפילתי, ועיני נשואות שמיימה, ויזכני ד' גם אותי, לשוב להר הקודש והמקדש, ולארץ חמדה, אשר בה ביליתי ימי נעורי, אשר נפשי בה קשורה, ולבי ורוחי מסורים אליה כל הימים, ומי יתנני ואזכה עוד הפעם לחון עפרה ולנשק אבניה.

וטובה תקוה מחיים, כי לא יארכו הימים, ואור חדש על ציון יאיר, וד' יפקוד עמו לטוב, וישיב את שבות נידחי ישראל.

והנני אסיר התקוה משתחוה מארץ מרחק מול רום גאונו, ומתכבד להוקירו כרוב ערכו הנשא.

חזקיהו מישקובסקי

רב דפ"ק הנ"ל.

[ספר "אגרות לראי"ה", מהד' ישנה (ירושלים תשמ"ו) סי' פ, ומהדורה חדשה (ירושלים תש"ן) סי' קלג]

²⁴ לא נדפס עדיין מכתב זה.

מכתב "הרבנות הראשית לישראל" לגר"י לרגל התמנותו לרבנות קריניקי²⁵:

כ"ח לחדש ניסן תרפ"ב.

לכבוד ידידנו הרב הגאון מוה"ר חזקיהו יוסף מישקובסקי שליט"א, הגאבד"ק קריניקי יע"א.

שלום וברכה.

בהתבשרנו לשמוע כי כתר"ה הורם על וכסא רבנותו הוכן לו בקהילת קריניקי המפוארה, הננו מתכבדים בשם כל רבני ארצנו הקדושה, לברכו בברכת מז"ט. לפני שמש ינון שמו עד העולם ויכון כסאו כשמש וכיהלום, יזכה לנהל עמו וצאן מרעיתו על מי מבועי התורה והיראה, להשקותם מים חיים מבאר חפרוה שרים אבותיו הגה"צ, ובכל פינות שיפנה ישכיל ויצליח, לבצר חומת הדת ולהרים ולחזק קרן תורה"ק בעירו ומחוזותי.

יחד עם זה הננו קובעים ברכה מיוחדת לקהילתו קודש אשר מאז זכו להסתופף בצל רבני וגאוני עולם מארי דכרכא רבתא הדין, אנשי השם אשר מעולם, שהרביצו תורה לאלפי ישראל, והתורה מחזרת על אכסני' שלה, בהכתירם אלוף לראשם את כתר"ה שיחי', יברך ד' אותם לרגלו, יהי נועמו עליהם בכל מעשי ידיהם, איש איש כברכתו בכל מידי דמיטב עד כי יבא שילה, ופדויים יעלו לציון ברינה בב"א.

בכבוד וידידות

נאם²⁶ נאם

נאם נאם

המזכיר הכללי: שמואל אהרן שזורי

25 נמצא בארכיון הרבנות הראשית בגנוך המדינה. קבלתיו מהרב זאב נוימן שליט"א, ועימו התודה והברכה.

26 בהעתק לא נמצא מי חתם. מסתבר שחברי הרבנות הראשית.

מכתב תודה מהגרר"י לרבני ארץ ישראל

על ברכותיהם אליו לרגל התמנותו לרב בקריניק²⁷

הבעת תודה

לאלופי ומכובדי אשר בציון, ראש רבני ארץ-ישראל הגאון האמיתי מרן רבי אברהם יצחק הכהן קוק שליט"א, ולהרבנים הגאונים חברי הרבנות הראשית לארץ ישראל, ראשי הישיבות והמורים לצדק, ולראשי עדת ה' העומדים בראש מוסדי הצדקה בתוככי ירושלם ת"ו, ולכל ידידי ואהובי שמה, אשר קדמוני בברכותיהם הטהורות להתמנותי לרב בעיר קריניק אשר בגולה, הנני מביע בזה את תודתי העמוקה.

אסיר התקוה לשיבת-ציון

חזקי' יוסף מישקאווסקי

רב בקריניק (פלך גרודנה)

בלאאמו"ר הגאון הצדיק מוה"ר חיים ליב מסטאוויסק זצ"ל, וחתן הגאון האדיר מרן ר' יצחק בלאזער זצ"ל.

* * *

הכרתו והוקרתו לרבניו

הגרר"י למד בישיבת 'עץ חיים', גם אז היה ניכר בו אישיות בעלת צורה, תכונות היתה שקטה, גם הליכתו היתה בנחת כמווד כל צעד, שקדן ומתמיד בלימודו בלחישת נעימה, שקוע תמיד במחשבתו כהוגה דעות ורעיונות, קבע שיעורים עם הגרי"מ חרל"פ שגרו יחד בחצר שטרויס, נתקשרו בידידות נפשית שלא נפסקה גם אחרי שנסע לחו"ל וקשר מכתבים היה תמיד ביניהם ...

בזמן שנוסד ונתארגן אגודת ישראל היה מהפעילים ביסוד ובפעולות ועד הישיבות, אך נשאר קשור באהבתו לארצנו ובהכרתו והוקרתו לרבניו ותלמידו הגדול²⁸, והועיל הרבה להשקית הרוחות ולהמתק הדינים בזמן הדילטוריא של כתבי פלסטר ודברי חירופים שהופצו מכאן.

27 נדפס ב"דואר היום", ו' תמוז תרפ"ב. [מכתב זה שלח לי בזמנו הרב איתם הנקין ז"ל הי"ד].

28 הראי"ה זצ"ל ותלמידו והגרימ"ח זצ"ל.

... הסתלקותו הפתאומית הרעישה את לבב כל מכיריו וידידיו הרבים בארץ ובחו"ל, בהלויה הגדולה שהשתתפו בה קהל רב הספידו אותו הרבנים הראשיים ועוד ספרדים, וביחוד נשא עליו הספד מר ידיד נפשו מרן הגרי"מ חרל"פ שליט"א. כל העיתונים פרסמו הערכות על ערך פעולותיו הגדולות, חסרונו מורגש מאד בחוגי בני תורה והיהדות החרדית, תנצב"ה.

(מתוך הספר 'בתוך החומות', הרב מנחם מנדל פרוש, ירושלים תש"ח, הערה בעמ' 53-54)

* * *

מתוך מכתב מחאה נמרצת של הגר"ח מיישקובסקי זצ"ל, ב' אדר ראשון תרפ"ד, לעורכי "שערי ציון", ונדפס ב"קול יעקב"²⁹ תרפ"ד גליון כ"ד:

"כבר ידוע למדי בכל תפוצות הגולה, צדקתו וגדולתו של ראש הרבנים לא"י מרן הגרא"י קוק שליט"א, וכי בכל מעשיו כוונתו אך לשם שמים. מידותיו הנעלות, הלך רוחו וטוהר לבבו המלא אהבה בלי מיצרים לכלל ישראל, לכל שדרותיו, ועיניו הטהורות רק אל הטוב שבכל דבר יביטו".

קטע זה הובא אצל הרב משה צבי נריה זצ"ל, בספרו "ליקוטי הראי"ה" ח"א עמ' 18 וח"ב עמ' 225.

נביא כאן את המכתב כולו³⁰:

ב"ה ב' אדר תרפ"ד, קריניק,

לכבוד הרבנים ... עורכי הירחון התורני "שערי ציון" בתוככי ירושלם ת"ו.

נדרשתי מאתם בגליון ל"מרנן ורבנן" להשתתף במחאה פומבית נגד איזה רב אשר נגע בהכנסיה הוינאית בכבוד ראש הרבנים לאה"ק מרן הגרא"י קוק שליט"א, לא עניתי עד כה, לא מפני שאין עלבון ראש הרבנים הדגול מרבבה, תפארת ציון, נוגע אל לבי, ונהפוך הוא, כתושב ירושלם לפני רבות בשנים, וכמכיר היטב את אנשיה וראשיה והשתלשלות כל הדברים, לבי שותת דם לראות איך הצליח מעשי-שטן לסכסך איש ברעהו, ולהביא פירוד בין יראי ד' שאחודם כ"כ נחוץ וכ"כ מוכרח

29 קול יעקב - הוא השבועון של הרבנות הראשית (העורך: רבי שמואל אהרן ובר-שזורי).

30 תודה ל"אור האורות", מכון לחקר תולדות הראי"ה קוק, שמהם קבלתי את המכתב.

להחיים המתהווים שם, ולתקוותי שמציון תצא תורה ואורה להאיר את כל חשכת הגולה, והגיע הדברים לידי כך כי לב כל יראי ד' בכל ארצות הגולה מלא תוגה ויאוש להשמועות הבאות מארץ, וכי נדברו יראי ד' איש אל רעהו אודות ירושלם ואה"ק, מיד נסבה השיחה אודות הקטגוריא בין ת"ח שמה, ומלכותיהם הפצועות פורצות אנחות עמוקות, לסכנת עמדתנו שם גלל זה.

ואני הקרוב ברוחי ל"אגודת ישראל" ומההוגים לה חיבה ויקר על פעולותיה בגולה להביא כנוס ליראים ולהרבות כבוד שמים, הנני בכ"ז ממתנגדיה היותר גדולים לעבודתה הפוליטית באה"ק, ולבני הקבוצה המדברים בשמה והמתמירים בדגלה בארץ. ובכל עת אשר אשתתף באספותיהם בהמרכז הפולני בווארשא אביע שמה את דעתי בגלוי, ואם הכנסי' הווינאית לא אשרה לגמרי את פעולות אנשי האגודה בארץ, הי' בזה גם חלק גדול מהשפעתי, שהתאמצתי להשפיע על כמה מגדולי הצירים הפולנים, ולהעיר את אונם שאין הדברים כהצעתה הבאה מאנשי הקבוצה שמה, ודברים בגו.

אולם עד כמה שידאב לב לראות איך אשר העזו צעירים להתחשב לבאי-כח של "אגודת-ישראל" העולמית אשר נמנו על דגלה רבים מגאוני וצדיקי דורינו מאורינו שבגולה, ומדברים בשמה את אשר לא עלה על לבם, ומרשים לעצמם לקחת מונופולין על הגנת הדת באה"ק, ועד כמה שרוח צעירים וקלות-ראש נודף מהאורגן שלהם "קול ישראל" ואשר בכל אופן אין גדולי דורנו העומדים בראש אגוד"י אחראים בעדה, והנני חושב רק לאסון להיהדות-החרדית אשר השתלשלו ונסתבכו הענינים באופן כזה, שחברי אגוד"י באה"ק המה ברובם אנשים כאלה שאין עטרתם הולמתם להיות באי-כח היהדות-החרדית המאורגנת העולמית, אך לעומת זה לא אכחד שבהעת האחרונה גם "קול יעקב" נותן מקום רב לביקורת עליו וגם בעתון זה שהוא בא-כח רוב החרדים באה"ק, ובאופן בלתי-רשמי גם האורגן של הרבנות-הראשית, גם בו אינו מורגש אותו הכובד-ראש שהיה ראוי לאורגן כזה, והרבה ממאמריו ביחד נגד הקבוצה של האגודה עושה קשה על הנפש היפה, ותמה אקרא מרא דאברהם! הכי אין מוצאים חכמי וגדולי ירושלם טכסיסים יותר רציניים ויותר נאותים לפי כבודם וערכם להגן על עמדתם מלהביא תנא דמסייע מ"אגודת הקודש"? והכי באמת נשיא אגודת הקודש יכריע למי הצדק ואיזו חרדות היא הנכונה? הראתי לדוגמא דבר אחד, אולם אינני דן רק מפרט אחד, אלא העיתון בכלליות עושה עכשיו רושם שעורכיו של האורגן הזה בא-כח היהדות החרדית המקורית הארצי-ישראלית, אינם חפצים להבין שלהיהדות שמה יש ענינים יותר רציניים מהמלחמה עם הצעירים האחדים עורכי "הקול ישראל" שעבודה זו לא תוכל להיחשב גם לעבודת טפל חשובה, וכו' הרבה מאוד יש להצטער עליו, על אשר בולמוס המריבה אחזה את כולם, גם אלה שכוונתם רצויה, ובתוכם הנני חושב גם את הרבנים הגדולים עורכי הירחון התורני "שערי ציון" אם שהעידו על עצמם

שרחוקים הם מריב מפלגות, ואם אמנם כי ודאי ראוי למחות בכל תוקף נגד עלבון של גאון תפארת ירושלם וראש רבניה שליט"א, אך לעשות מזה מטעמים לא ינעם לחיך, ואם איש אחד יהיה מי שיהיה לו גם רב באיזו עיר דיבר סרה על גאון ירושלם אין אחריותו על כלל ישראל, וגדולי הדור השומעים שהיו באותו מעמד הלא מחו בו ושתקוהו, כמדומה שהי' יותר לפי כבוד נפש עדינה לעבור על זה לסדר היום כי בכלל כבר ידוע למדי בכל תפוצו הגולה צדקתו וגדולתו של ראש הרבנים לא"י מרן הגרא"י קוק שליט"א, וכל מעשיו כוונתו אך לשם שמים, מידותיו הנעלות, הלך רוחו וטוהר לבבו המלא אהבה בלי מצרים לכל ישראל לכל שדרותיו ועיניו הטהורות רק אל הטוב שבכל דבר ביטוי, ומחאה פומבית היא איפוא שלא לצורך כלל וכלל, וגם אינה קולעת להמטרה. ולואת לא מצאתי לאפשר להשתתף בין המוחים בקולי קולות ולהשתמש בהטכסיס שהנני כל כך מתנגד אליו, ואשר הנני מוצאו לא-רצוי לבסוס היהדות החרדית בעיה"ק, ואמנם רבות חשבתי לכתוב או למנוע, כי פעמים רבות כ"כ יתחמץ לבבי עדי אתאפק לא אוכל. אך רוח מבינתי יעצרוני. הלא עיר קדשינו מלאה חכמים וסופרים גדולי תורה ודעת, ועליהם מוטל הדבר להעיר את אוזן הנלחמים כי אין דרכם נכונה, וכי המה בעיניהם החודרות לא יראו את גודל החורבן מזה פנימה, ואת הדיראון ודאבון לב מזה חוצה בגולה, ותמיד נסגתי אחור, אך שלא יהי' שתיקתי כעת כאלו לא נגע אל נפשי עלבון ראש הרבנים לא"י שליט"א שכבודו גדול בעיני מאוד, אמרתי אינני בן חורין לעמוד מרחוק, וחובתי לארצי מכריחני להביע גם מחאתי הגדולה לעלבון ציון, ואולי דברי היוצאים מלב כואב באמת ומלא יגון לריב ציון, יעשו איזו רושם בלב גדולי וחכמי ירושת"ו להשיב חרב לנדנה, ולהקים את השלום בעיר שלם, ולקיים האמור "שאלו שלום ירושלם" בארץ, אז ישליו אוהביך בגולה, אשר בתוכם נמנה נפש נענה, אסיר התקוה, נראה ונדחה, ומצפה להיות חוזר ונראה בהר ה' שמה.

חזקי' יוסף מישקאווסקי, אב"ד דפה קריניק.

נ.ב. במכתבי זה מובעת לא רק השקפתי הפרטית, אלא גם דעת כמה מגדולי הרבנים והמבינים (?) שבין היראים. וזה לא כבר התראתי עם אחד מגדולי האדמוריים ונסבה השיחה אודות עניין זה, וגם הוא הסכים לדעתי, וחזק את ידי לערוך את המכתב הזה - , הנ"ל

מכתב הגר"י מישקובסקי זצ"ל לידידו הגרי"מ חרל"פ זצ"ל, אודות ההצעה למנות את הגר"ש שקופ זצ"ל לראשות ישיבת מרכז הרב

שני המכתבים הבאים נדפסו בספר "זכר טוב" נקובץ מאמרים לכבודו של הרב זבולון חרל"פ שליט"א, תשס"ח], עמ' קא-קג.

הנידון בהם הוא רצונו של הגאון הנודע רבי שמעון שקופ זצ"ל, בעל ה"שערי יושר", לעלות לארץ ישראל³¹, וההצעה שהועלתה בקשר למינויו לראש ישיבה לישיבת "מרכז הרב"³².

ב"ה, י"ג שבט תרפ"ו, קריניק

הוד כבוד ידידי ורעי, אהובי וחביבי, הרב הגאון המובהק, צדיק מושל ביראת אלוקים, תפארת ציון, אוצר כל סגולה וחמדה, מוהר"ר יעקב חרל"פ הי"ו, אחדות"ה באהבה עזה ונאמנה!

הנה זה כבר לא היתה ההזדמנות להשתעשע במכתב עם אהוב נפשי כתר"ה הי"ו, גם הטירדה גורמת למעט רפיון ידיים. ולזאת ישמח לבי שבאה לידי הזדמנות לבוא במכתב לכתר"ה הי"ו, אודות ענין אחד הראוי לדעתי לתשומת לב. והוא כאשר בפטירתו של הגאון הגדול אבד"ק טאווריג³³ ע"ה נפקד מקום ר"מ בישיבת 'מרכז הרב', והנה הודיעני ידידי הרב הגאון הגדול המפורסם מוהר"ר שמעון הכהן שקאפ הי"ו, שנפשו איוותה לעלות לציון ולהרביץ תורה מציון. והנה למותר לדבר בשבחו של הגר"ש הי"ו כי עוד מימי היותו הר"מ בישיבת טעלו המפוארה, כבר פקיע שמה בכל קצוי ארץ, ובדורנו הוא יחיד במינו, בעל כח נפלא לפתח כשרונות הצעירים שוקדי התורה, וכמה מאות רבנים בדורנו נחשבו על תלמידיו, חקני תלמידי חכמים כל זמן שמזקינים וכו'. וגם כעת, בהיותו ר"מ בישיבה הקדושה בהוראדנא, השפעתו על צעירי הצאן רבה מאד. ונוסף על כוחו הגדול בתור ר"מ הוגה דעות ישרות ובעל הגיון נפלא, הנהו ממולא בכל יקרת המידות שמנו חכמים בחכמים, גדל רוח ועדין לב, צדיק במעשיו, האמת והשלו' נר גליו, אהוב ונחמד לכל. ואמנם צער יהיה לנו מאד אם יעזוב ארצנו, כי אין לו תמורה, והעדרו אצלנו יהיה מורגש מאוד, אך

31 ראה גם בספר "רבי שמעון ותורתו" לר' אהרן סורסקי (הוצאת "נצח"), בפרק "שאיפה כמוסה" (עמ' רה-ריא) שהרחיב בכך.

32 הענין נסקר בהרחבה בכתב עת "המעין" [כרך נ' גליון א], במאמר "עוד אשר אמצא מקום במשכנות לאביר יעקב", ע"י הרב שמריה גרשוני נ"י.

33 הגרא"א בורשטיין זצ"ל, ששימש בראשות ישיבת מרכז הרב כשנה. עיין עליו ב"מועדי הראי"ה" עמ' שנו-שנו, וכן במאמרו של הרב שמריה גרשוני בכתב עת "המעין": "ראש ישיבת מרכז-הרב הנעלם".

בהיות כן חפצו, ואני נמשכתי אליו לאהבה, הצעתי זאת במכתב לפני שבועות אחרים לפני ראש הרבנים לארץ הקודש, הגאון הגדול פאר דורנו מוהרא"י הכהן קוק הי"ו.³⁴ ובידעי כי גם כתר"ה הי"ו הנהו מבפנים בעניני הישיבה, והנהו אחד העמודים התיכונים אשר הישיבה הקדושה נשענת עליו, מצאתי לנכון לכתוב אל כתר"ה הי"ו, ויואיל נא בטובו לקחת דברים עם הגאב"ד ראש הרבנים הי"ו. ואם הישיבה עומדת בכלל לקחת לה ר"מ ראשי, אין ספק שאין שום הצעה יותר נוחה הימנה. ובטובו להודיעני מה החליטו בזה, ולתשובתו אחכה.

והנני ידידו נאמן, אוהבו ודו"ש בהוקרה מרובה
חזקיהו יוסף מישקובסקי

על הצעה זו ענה הגרי"מ חרל"פ זצ"ל במכתב הבא:

בעזה"י, ב' תרומה, בדר"ח אדר תרפ"ו לפ"ק, פעיה"ק ירושלם תובב"א.
אורה ושמחה וששון ויקר לכבוד אהוב נפשי הדבוק בשרשי לבבי, זה רעי וחביבי, בר פחתי ובריבי, הרב הגאון המהולל, שמו נודע בשערים לשם לתהילה ולתפארת, מוהר"ר חזקיה יוסף מישקאווסקי שליט"א, הגאב"ד דקריניק יע"א.
אחד"ש באהבה בלי מיצרים!

מה נכבד הוא לי זה היום שקיינוהו, לראות גלילי ידיו, שמחתי עליהם כמוצא שלל רב, והתמלאתי גיל וחדוה ותעלזונה כליותי, ומה מאד ראוי היה שהדיבור של חיבה יהיה מצוי בינינו, עד שיזכה ד' את מע"כ לעלות לציון ברינה ובהרמת צביון תפארתו.

והנה על דבר ההצעה אודות הגאון ר"ש שקאפ שליט"א, לקבלו לר"מ ראשי בישיבה הק' 'מרכז הרב', הנה על דבר מינוי של ר"מ ראשי ודאי אין שום מקום לדבר, כי מאז נתייסדה הישיבה משרה זו פנויה עבור מרן שליט"א, אשר הוא בכבודו ובעצמו חושב למלאותה³⁵, כי מרן שליט"א רוצה, וזה אדיר חפצו, שעיקר מהלך לימוד הישיבה תהיה ע"פ סדרו ודרכו של הגר"א זצוק"ל. ואם אמנם יודע ומרגיש גם

34 לצערנו אין בידנו את המכתב הנ"ל.

35 למעשה טיירות הרבנות הראשית והנהגת הציבור גרמו שאת רוב השיעורי-הכלליים נתן הגרי"מ חרל"פ זצ"ל, שאף כיהן כ"ראש הישיבה", אבל גם מרן הראי"ה היה נוכח רבות בישיבה, מסר שיעור פתיחה בתחילת ה"זמן" ועוד שיעורים במהלך השנה ולעיתים מזומנות, ובעיקר היה הדמות התורנית שהנהיגה והדריכה את הישיבה הלכה למעשה על כל צעד ושעל (תודה לרב נריה גוטל שליט"א על הסיוע בניסוח הערה זו).

נחיצות גדולה לסדר הפיתוח של דרכי ההסברות וההבנות ההגיוניות, אבל עיקר רוח הישיבה רוצה הוא שיבוסס ע"פ מהלכו וכו'. והיום הראיתי למע"כ מרן שליט"א את מכתב מע"כ שליט"א, ומה שכתבתי פה זוהי תשובתו.³⁶

הישיבה בכלל מתקדמת הרבה, נמצאים בה כמעט שבעים תלמידים בלעה"ר, רובם בעלי כשרון מצויינים ושקדנים מופלגים, ומעוטרים בעטרת תפארת יראת ד' טהורה. בנו היקר³⁷ הי"ו ביקר אצלי בחול המועד סוכות, ודיברתי עימו הרבה בדברי תורה, יעצתי לו אז כי יעבור על ספר זקנו "פרי יצחק", וישתדל לקנות גם דרכי הבקיות וכח ההערה מסוגיא לסוגיא, והיה זה לו עזר להתפתחות. הוא עושה רושם טוב, הולך ישר בהבנה ובסברא, ומידותיו יקרות מאד. יעורר אותו מע"כ כי לא יחשוך מלבוא אלי פעם בפעם. הוא חביב עלי כאחד מיוצאי חלצי, וגם יהיה לו לתועלת וכו'.

החותם בכל חותמי ברכות של אהבה, המתגעגע בלב ובנפש לעלייתו לארץ ישראל, מוקירו ומכבדו, מצפה לישועה קרובה, מנשקו מרחוק בנשיקות אהבה וידידות אמיתית, יעקב משה חרל"פ

* * *

36 על הקשר הגדול שהיה למרן הראי"ה עם הגאון הנצי"ב זצ"ל ושיטתו הלימודית, ולצד זה גם קשר לגר"ח זצ"ל ושיטתו הלימודית, ראה בספר "טל הראי"ה" עמ' סו-סח, "לשלושה באלול" ח"א סי' פה, ליקוטי הראי"ה ח"ב בפרק על "דרכי לימוד", מאמרי הראי"ה עמ' 380 במאמר על הגר"ש שקופ וספרו שערי יושר. במאמר הרב גרשוני (לעיל) ציין ל"כוכבי אור" עמ' 244 ולמאמר "המכון" על מכון הרי פישל [נדפס ב"פנקסי הראי"ה"]. לכללות הקשר עם רבו הנצי"ב, ראה במאמר המקיף של הרב הראל כהן: "הנצי"ב מוולוז'ין ותלמידו הראי"ה קוק" (קובץ "מאבני המקום", ישיבת בית אל, גליון יב).

37 רבי אליהו, לימים ראש ישיבת "כנסת חזקיהו" זכרון יעקב וכפר חסידים.

מכתב בקשה למרן הראי"ה מהגרח"י עבור חתנו הרב לפין זצ"ל³⁸

ברוך השם ט"ו אדר שני תרצ"ה
 רום הוד עטרת תפארת ישורון הגאון הגדול הרב הראשי ראשון לציון מרן אברהם
 יצחק הכהן קוק ראש הרבנים בארץ הקודש ת"ו...
 יאריך ד' ימיו עד ביאת גואל צדק
 ...בכבוד והוקרה...

... לפקוד בשלוי ... הגדול רומעכת"ה שליט"א. הנה חתני הרה"ג [יהושע דוב] לפין
 אשר בחורף זה לארצנו אחרי היותו כחמש שנים בפולין ולטביא... מכתב... ידידי ...
 הרה"ג מוה... על דבר משרת ר"מ בשיבת ... שנתפנה כעת. מצאתי לי לחובה להביע
 בזה לו תודתי העמוקה... התענינותו והתקרבותו, שחתנו הרה"ג יחי', ויחד עם זה
 הנני להדגיש... לבד הטובה הגדולה שיוכל להיות על ידי זה לחתני הרב הזה ... עוד
 פי-שבעה ... בעד הישיבה עצמה, כי חתני הרב יחי' ... איתמחי גברא ואיתמחי
 קמיעא על שדה עבודתו במקצוע זה על ידי הישיבה אשר יסד וכונן בעיר ... בלטביא,
 אשר... שמה לתהלה ולתפארת בכל מדינת לטבי', ... לו בתורתו... לזה. ורב ברכה בו
 בשפע כוחותיו וכשרונותיו להרחיב את גבול הישיבה ולפתחה ולשכללה... הגדולה
 ... יש פה כר נרחב לעבודה פורי'... אם יועמד בראשה בעל כח כביר מוכשר ומומחה
 לזה. ואין שמץ ספק כי אם יבחרו בו לא יכזבו התקוות אשר יתנו בו, כי רב גוברי'...
 במקצוע זה. ואם... למראית עין נחבא אל הכלים, אבל במעשה הנהו בעל מרץ
 כביר. לזאת ארשה לעצמי עם כל האחריות הגמורה לבקש את רומעכת"ה
 להשתמש בהשפעתו העצומה על הועד העומד בראש כי בבטחון גמור ומוחלט יוכלו
 להעמיד את חתני הרב בראש הישיבה, וידעו אז כי ... לידים אמונות לטובת הישיבה
 הצלחתה ושגשוגה.

בבטחוני הגמור כי רומעכת"ה לא ימנע הטוב, הנני ... באהבה נאמנה.
 מעריצו כרוב ערכו הנעלה ומברכו כי יאריך ד' ימיו בטוב ושנותיו בנעימים, ויזכה
 לראות בנחמת ציו"ר³⁹.
 חזקיהו יוסף מישקובסקי

* * *

³⁸ מכתב זה נמסר לידינו מאת "בית הרב", ע"י ראש המרכז התיעודי הרב ארי שבט
 שליט"א. [המכתב מטושטש וקשה לפיענוח, ולא הצלחנו לפענח את כולו, אבל רובו
 וענינו מובן. תודתי לרב זאב נוימן שליט"א ולרב רועי זק שליט"א על עזרתם
 החשובה בזה].

³⁹ ציון וירושלים.

מכתב תמיכה בגרי"מ חרל"פ למשרת הרבנות הראשית

בשנת תרצ"ו התקיימו בחירות לכהונת הרב הראשי האשכנזי, הגרי"מ חרל"פ היה מועמד לתפקיד חשוב זה.⁴⁰

ידידו הגר"ח מישקובסקי זצ"ל שלח מכתב תמיכה בו.⁴¹ תחילה נדפס המכתב בגליון קצר הנקרא "דברים": לשאלת הרבנות הראשית בא"י וכנסת ישראל (מכיל ארבע עמודים, והוא בעמ' 2), שבסופו כתבו העורכים: "המכתב נתקבל באוירון מהגאון הגדול המפורסם הגאב"ד דקריניק בן הגה"צ הנודע רבי חיים ליב אב"ד דסטויסק וחתן הגה"צ רבנו יצחק בלזר זצ"ל".

לאחר מכן נדפס המכתב שוב בחוברת "חוות דעת" – "דעת תורה של גאוני הדור גדולי התורה וחשובי הרבנות והאדמו"רים בארץ ובחו"ל לשאלת הרבנות הראשית של כנסת ישראל בארץ ישראל" (ירושלים, מרחשוון תרצ"ז, עמ' ב-ג), שכללה מכתבי תמיכה של גדולי הרבנים במועמדותו של הגרי"מ חרל"פ.

בס"ד

חזקיה יוסף מישקאוסקי

רב ואב"ד קריניק

ב"ה למב"י (ט"ו אייר) תרצ"ו

לארגון החרדים חברי כנס"י באה"ק ת"ו מקרב ולב אביע להם תודות על אשר תואילו לשמח את נפשי בידיעה נעימה כי גדולי חשובי וטובי אה"ק שמו עיניהם למנות לרב ראשי באה"ק את אהובי ואלופי הגאון האדיר, צדיק יסוד עולם, האדם הגדול בענקים, מרן ר' יעקב משה חרל"פ שליט"א, ואמנם מי כמוהו מורה. ואם גדולי וראשי ארה"ק חפצים להמשיך את כבוד הרבנות הראשית בכל זהרה ויפעתה כמו שהיה בעת עמד בראשה מרן הגאון האמיתי עטרת ישראל מוהרא"י קוק זצוק"ל, כמדומה שהמועמד היותר מתאים הוא הגרי"מ חרל"פ, אשר יצק מים על ידו כשלושים שנה, והוא היה היחידי אשר הושפע עליו שפע של קדושה וטהרה. בעל נפש אצילה ורוממה, גאון המחשבה הטהורה ובעל השקפה רחבה ונוראה לעמוד על מקור היהדות ואור האורות, איש האמת ואוצר אהבה לכל השדרות ולכל הנעשה בבנין והתפתחות ארצנו הקדושה בטהרה

40 הגרי"מ חרל"פ עצמו מאד התלבט בשאלת מועמדותו, ראה לדוגמא ב"מכתבי מרום" סי' סה-סט.

41 ותודות לרב אבישי אלבוים נ"י, מנהל ספריית הרמב"ם בת"א, שקיבלתי ממנו את המכתב.

וקדושה, בעל השפעה כבירה לקרב ליבן של ישראל לאביהן שבשמים, לאחד הנפרדים ולהגדיל השלום והאחדות.

ובטוח אני כי אם יבינו הבוחרים החשובים האחריות הגדולה המוטלת עליהם ויושיבו בראש את הגאון הנ"ל אם יבחנו אותם כל החפצים לראות את הרבנות הראשית בזהרה וטהרתה כמו שהיה בימי רבינו הגדול זצוק"ל – הלא עלינו להבין את גודל האחריות של משרת הרבנות הראשית, אשר היא מוכרחת להיות זקוקה שבעתים רק באור התורה והיראה הקדושה והטהרה בלי שום עירוב של השלמות אחרות שאין להם כל יחס לגדלות התורה, וחלילה לנו לעשות תערובות קודש וחול ברבנות הראשית בעיר הקדש והמקדש⁴².

לזאת הנני קורא לכל אלו אשר יבינו את גודל האחריות, חזקו והתחזקו נא להושיב בראש רק את הראוי והגון לכך מצד תורתו יראתו חכמתו וענוותנותו, התאמצו עז כי בחירתם תעלה יפה, את אלופי ואהובי הגאון הגדול רי"מ חרל"פ.

אברך כי להיות הנבחר על משרה גדולה זו, וה' ירוממהו עליון לאושר ארצנו הק' ותפארתה ולהאציל מאורו המבהיק לכל הישוב הקדוש, לפאר ולשכלל את כל

מוסדי תעודה לאחד הלבבות ולאחות הקרעים

ובימיו ובימינו תיוושע יהודה ואור חדש על ציון תאיר

והנני החותם בברכה לכל הישוב הנהדר בקודש

חזקיה יוסף מישקווסקי חופ"ק הנ"ל

* * *

42 כנראה שדבריו מכוונים על המועמד השני, הגרי"א הרצוג זצ"ל, אשר נשא גם תואר "ד"ר". לאלו שלא הכירו את מעלתו הרמה בתורה וטהרת לבו, בעשותו הכל רקחות לתורה, היה חשש שמא יש כאן "תערובת" קודש וחול. [כעבור עשר שנים יד ההשגחה זימנה את שני גדולי ישראל אלו ל"מסע ההצלה" המשותף].

נספח ראשון

דמות בלתי נשכחת - הגרסה "מישקובסקי זצוק"ל / הסופר הרב דוד זריצקי⁴³

זו היתה גלויה פשוטה. החזקתיה בידי, ידי היתה צנומה, רועדת, מלאה חבורות ופצעים, ואולי היא בכתה בצוותא עם עיני שזלגו אותה שעה דמעות. הרב מישקובסקי כתב לי כמה מילים בתשובה לגלויתי, שהוא קבל אותה ושהוא יעזור לי ולכל בני הישיבות הנמצאים ברחבי רוסיה, שלא ניפול ברוחנו וכו'. שלחתי את הגלויה אליו מפני ששם זה נפל במוחי פתאום:

- ואולי בכל זאת לפנות?

- למי?

- להרב מקריניק.

התביישתי להגיד את מחשבתי לחברי. היינו מיואשים, עומדים על סף המוות, לא היה בינינו אף אחד שיכול היה לעמוד על רגליו, עבדנו עבודות פרך במשך 14 שעות ביום ותמורת זה קיבלנו פרוסת לחם. כבר נודע לנו כי משפחותינו אינן, כי כל הקרובים והאהובים לנו הוצאו להורג ע"י הנאצים, ידענו כי אנו מנותקים מכל העולם, כי אין לנו בכל העולם אף אחד שיכיר בנו, שיגיד קדיש לאחר שניפול ברחוב ונמות, ידענו כי אין אחד שידע כי בני תורה אנו, שבילינו רוב חיינו בישיבות. כעת היינו צללים ההולכים ודועכים משעה לשעה, בנו כבר קינן המוות, וכל מי שהעפף עלינו מבט ברח תוך פחד.

ואני בכל זאת זרקתי את הגלויה לתיבת הדואר בבטחון גמור שהיא אפילו לא תצא את גבול רוסיה, כתבתי על כתובתו של הרב הראשי הגר"א הרצוג להרב מישקובסקי, סיפרתי לו כי הננו שמונה בני ישיבת ראדין וקמניץ, שאנו עובדים ושאנו... לא, לא כתבתי שאנו נוטים למות, שאנו רעבים, העירותי לו שרצוי להתעניין בנו.

עברו תשעה חדשים.

אחד מאיתנו זה כבר שלושה חודשים שנמצא בבית חולים לחולי שחפת. הוא שותק כל היום, אינו גונח ואינו בוכה. שתיקתו איומה, הדם יוצא מגרונו לאט לאט. השני נפוח כולו, פניו כאילו משוחים בשמן, מבריקים, ובכמה מקומות נסדק העור והתחיל לפלוט טיפי מים עכורים, הוא היה בא מהעבודה מפיל את עצמו על הארץ ואומר:

- אני משמין מיום ליום – היום אכלתי רק פרוסה קטנטונת של לחם.

השלישי סבל כבר כמה חודשים ממחלת הרעב, היא איומה, כל העצבים הפסיקו

43 נדפס בספרו הנפלא שי"ל בשנים האחרונות "זכרונם לברכה", אוסף מאמרים שכתב הרב דוד זריצקי על "גאוני הדורות ואישי סגולה", ותודה למו"ל הנכבד ששלח לי הדברים.

להרגיש, הוא היה בוכה, לא, לא, אני טועה, הוא לא בכה, עיניו הפתוחות לרווחה היו מוזילות בלי הרף מים כאשר יזילו השמים ביום סגריר, עיניו היו פתוחות אפילו בשעת שינתו...

והחמישי והשישי - - -

היה בינינו נער, אביו היה מגדולי בעלי המוסר בליטא, הוא הלך ברחוב ונפל, הביאו אותו הביתה, הוא לא בכה ולא התאונן - פרוסת לחם - פירור...! ואני אז כורה בור ענקי, הוא צריך היה לשמש מיכל מים, וכשם שגדל הבור כך אפסו כוחותי.

ואני באתי באותו היום מהעבודה כולי רועד, לא, יותר אינני יכול בשום אופן. שכבתי על הארץ ולא חשבתי כלום, שכן גם המחשבה נקראת עבודה ודורשת מאמץ, והנה נכנס אחד מחברי, הוא היה חיוור כסיד, נתישב על הארץ, התחיל להתנועע כבשעת התפילה, עיניו רעדו הוא אחז פתק צהבהב מקומט בידיו הרזות הפצועות השותתות דם.

מה קרה?

- חבילות! חבילות!

חדרנו היה קטנטן, כשישבנו כולנו הוכרחנו להוציא את רגלינו לחצר. אני לא הבנתי מה הוא מדבר, אולם קפצתי ממקומי וקיבלתי מכה הגונה מהכותל ממול. - ממני החבילה? איזו חבילה? מה אתה מפטפט? - ניגשתי אליו והתחלתי ללטפו, הייתי בטוח כי מוחו נעקר ממקומו, זה כבר הקרבן השלישי חשבתי, ומיד התחיל מוחי לחפש עצה כיצד להכניסו לבית החולים, מניין לקחת את הכסף... - כן, חבילות באו מארץ ישראל - אינני יודע מי שלח, צריך ללכת לקבלן, אולם אין לי כח אף בפרוטה, אני חושב בלילה למות, ולכל המאוחר מחר, למות דודל, רק למות, - הא לך הפתק...

אלו היו החבילות הראשונות מהרב מישקובסקי. אנו היינו רק שמונה, אולם ברחבי רוסיה נמצאו מאות בני ישיבה, הרב מישקובסקי מצא את כתובותיהם ושלח וניחם וכתב, כתב ידו לבדו ניחם אותנו וליטף אותנו. אולי נמצא מישוהו גאון ענקי שיוכל לשער כמה חיים הציל הרב, כמה חיים צעירים ורעננים שהיום פזורים על פני כל העולם כולו. חיים, שכיום הינם ממלאים תפקידים חשובים, הם גדולי תורה ומוסר, ראשי ישיבות, אברכים בעלי דרגה, נכבדים, סופרים.

הם לא ישכחו אותו לעולם, הם יחיו ויזכירו את שמו עד נשימתם האחרונה, הם ימותו ויביאו את שמו לפני כסא הכבוד יחד עם עינייהם, דמעותיהם, אנהותיהם וצעקותיהם, הם ימסרו את שמו לבניהם לנכדיהם ולניניהם - את שמו של הרב חזקיהו יוסף מישקובסקי.

את שמו של האיש שהפקיר את עצמו, שזכר אותם בשעה שכל העולם שכחם,

שהרימם מאשפה, שניחם אותם, שמחה את דמעתם, שחבש את פצעייהם, ושומר להם מלה אחת גדולה, ענקית, שהכל ציפו לה תוך רעדה על מפתן הקבר:
 - אל תשכחו שהינכם יהודים, בני תורה, בני ישיבה! אל תשכחו!
 - רבנו!

אנו לא שכחנו, אף פעם לא שכחנו, כי הננו בני ישיבה, כל יסורי גיהינום לא העבירו אותנו על דעתנו, יצאנו לחפשי בנשמה טהורה, ובגאווה נביאה לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה.
 - רבנו!

אנו לא שכחנו ולא נשכח אף פעם את הגלויה הראשונה שקיבלנו בכתב ידך. אנו לא שכחנו ולא נשכח אף פעם כי כולנו אולי היינו כבר מושלכים מתחת לאדמה האדומה, מבלי תפילה, מבלי קדיש, מבלי דמע, ומבלי זכרון. וליום הזכרון שלך אנו עומדים ליד קברך, כולנו, אלה שנמצאים בישראל ובארצות הברית, בצרפת ובאנגליה, בארגנטינה ובקנדה, כולנו שטעמנו כבר את טעם הקבר עומדים כפופי ראש מלאי יגון ומלאי תודה לך.

לא כולם מאלה שהצלת את חייהם יכולים לכתוב לך את הדברים דלעיל, לא כולם יכולים להביע את תודתם, אולם כל אחד יזיל דמע על שנפטרת מאיתנו. כל אחד מאיתנו, כל אחד, היה נותן חלק מחייו עבורך, כל אחד יודע ומרגיש תמיד כי הנך חסר לנו, לבני הישיבה, ליהדות הדתית, לנפש האומה.
 מה עלינו לעשות עבורך, רבנו מצילנו?

אין לנו אלא למלא את חפצך שהנך בודאי משתוקק לה בישבך כעת בגן עדן, להתאחד כולנו ולומר בקול אדיר שירעיש את כל העולמות, שיפחיד את האנשים, שיזכירם:

יתגדל ויתקדש שמייה רבה!

בר אוריין תנינא

נספח שני

מכתב מהרב נח שימענוביץ זצ"ל, חתן הגר"ח"י ור"י כנסת חזקיהו בזכרון יעקב,
לרמ"צ נריה זצ"ל⁴⁴

בתור רקע למכתב אפשר לציין ששיבת כפר הרוואה קמה בשנת ת"ש ע"י הרמ"צ נריה זצ"ל, והוא עודד וזירז את הבחורים המסיימים שימשיכו לימודם בשיבות הגבוהות, כשהאפשרויות באותה תקופה היו בעיקר חברון, פונוביוז' ואח"כ בשנת תש"ט קמה זכרון יעקב שהתאימה עצמה יותר לאופי הבחורים, כמבואר גם במכתב כאן. [ישיבת מרכז הרב התחילה באותם שנים, תש"י לערך, לצמוח מחדש אחרי תקופת הפסקה לא קטנה⁴⁵. ישיבת כרם ביבנה קמה רק בשנת תשי"ד].

ישיבת "כנסת חזקיהו"

ע"ש הגאון מרן חזקיהו יוסף מישקובסקי זצ"ל אב"ד קריניק (פולניה)

ב"ה, זכרון יעקב, כ' טבת תשי"ג

כבוד ידי"נ הרב הגאון המפורסם

אחד מגדולי וחשובי הר"מים בדורנו

מוהר"ר משה צבי נריה שליט"א

ראש ישיבת כפר הרא"ה

אחד"ש מעכת"ר [אחרי דרישת שלום מעלת כבוד תורתו] באהבה והוקרה רבה
כיאות!

אחרי העדרי שבוע ימים מהבית, חזרתי היום לזכרון, ומצאתי את מכתבו הנעים, שהביא אותי לידי התרגשות, בראותי את ידידותו הנאמנה ומסירותו הרבה, וגודל האחריות שמרגיש כלפי ישיבתנו הקדושה, אין מילים בפי להודות לכת"ר. והנני בתשובתי המהירה!

44 קבלתי ממהרב ארי שבט שליט"א, מאוצרותיו של "בית הרב" בירושלים. והובא כאן אגב חשיבותו וחביבותו, אע"פ שלא קשור ביותר לנושא חוברתנו.

45 ראה בספר "בדרך התורה הגואלת – התבוננות בתולדות חייו של הרצי"ה קוק זצ"ל" (הרב חיים אביהוא שורץ שליט"א, בית אל תשס"ו) בחלק "התייסדות הישיבה מחדש" בפרק "הקבוצה הראשונה מכפר הרוואה" (עמ' רלא ואילך) בו מתוארת תקופה זו של התחלת הישיבה ע"י בוגרי כפר הרוואה.

ראשית כל ברצוני לתאר לפניו את ענין תלמידיו המתקבלים בישיבתנו, הבעיה העיקרית היתה רצונם של התלמידים להמשיך את הקו, ולהימצא באותה אווירה בו חונכו ולו התרגלו בלמדם בישיבת "בני עקיבא" בכפר הרא"ה, ולתועלת העניינים החלטנו, הרב הגה"צ [הגאון הצדיק] ר' אלי' לאפיאן, חתנו המשגיח הרב ר' קלמן פינסקי, ואני, לספק את רצונם עד כמה שאפשר, ועוד למעלה מזה⁴⁶, ולולא השם שנקראת עליה, אפשר היה לכוונת אותה ולתאר אותה כישיבה גדולה מטעם בני עקיבא. אמנם לא קל היה הדבר מסיבות המובנות גם לכת"ר שהבין והדגיש את הקשיים הכרוכים בזה בשיחתנו בירושלים, אך בהתחשב עם גודל האחריות המוטלת עלינו כלפי כל תלמיד ותלמיד בזמננו אנו, השתדלנו שיבואו על סיפוקם, והכן הודות לזה למדו בהתמדה רבה, והצליחו לעלות במעלות התורה והיראה באופן יוצא מן הכלל.

לפני חודש בערך שמעתי שנתקבלו מכתבים מכפר הרא"ה, בהם לחצו חברים משמה על התלמידים בכאן, שיחזרו לכפר הרא"ה, כמובן שדבר זה השפיע על התמדת התלמידים, שוחחתי עם יחידים והסברתי להם, שהיות שכת"ר הפנה אותם לכאן, סימן שלדעתו מסוגלים הם להצליח בזכרון, וכנראה שרק היצר הרע בעצמו התקנא בהתמדתם והצלחתם, על אחרים דברי השפיעו, אך על אלו השניים שחזרו, כנראה שדברי לא נתקבלו על דעתם, ורצו להשפיע גם על אחרים שילכו בדרכם, ובדאגתי שהדבר לא יביא לידי רפיון בישיבה, חשבתי לנכון שהשניים יחזרו לכפר הרא"ה, ובזה תסתיים הפרשה.

ברצוני להגיד לכת"ר שבאופן מיוחד הנני מתמסר לתלמידיו, שיש להם כל הסגולות להתגדל כבני תורה אמיתיים, ובע"ה לגדולי תורה, ואני מוכן לקבל תמיד את תלמידיו, שהנני מחשיבם ומעריךם מאד. וגם אלו השניים באם רוצים לשוב לכאן, הדלת פתוחה לפנייהם לתועלתם⁴⁷.

ברצוני להסב את תשומת לבו, שהנני מעונין לבוא עמו בקשר מכתבים מתמיד, ואשמח מאד לשמוע ברצון חוות דעתו ביחס לתלמידיו לתועלת הדבר. ברחשי כבוד והוקרה, בברכת התורה,

הרב נח שימנוביץ, ראש הישיבה

46 לא פורט כאן איזה דברים מעשיים עשתה הישיבה למען כך, ואולי מדובר על אוירה לא "לוחצת" וכזהנה.

47 גם במכתב הרצי"ה זצ"ל לרמ"צ נריה זצ"ל, משנת תש"י, הוא משבח מאד את תלמידי כפר הרא"ה שהגיעו למרכז הרב, ומודה לרמ"צ על כך: "עם זה אביע נחת רוחי הפנימית וישורי כוחי האמתיים על פירות ההדר החיים, בחורי החמד המופלאים והמצויינים, הנעימים והחביבים, ירבו כמותם בישראל ואצלנו, המחזור הראשון וגם האחרון, כולם אהובים וברורים, אשר הופיעו אלינו מאתכם בזמן הזה" (ספר "בדרך התורה הגואלת" הנ"ל, עמ' רלה).

הגרח"י מישקובסקי במסע הצלה באירופה מיד אחרי השואה

במעמד חתונת הגר"א מישקובסקי והכתרתו באותו יום לרב כפר חסידים (טבת תש"ו):
הגר"י מישקובסקי, הגר"מ חרל"פ, הגר"א הרצוג, הגר"צ עזיאל, הגר"א מישקובסקי,
הגר"ז סורוצקין, הגר"ר שבתאי יגל, הגר"ר גרשון לפידות

